

Ілько С.А.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
ст. викладач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права*

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ НАРКОТИЗМУ В УКРАЇНІ

Немедичне споживання наркотиків - центральна складова наркотизму, одна з форм девіантної поведінки, яка має високий рівень і тенденцію до поширення серед української молоді, повторюючи загальносвітові тенденції. В сфері наркоспоживання відбувається перехід на нові наркотики й нові ринки. В регіонах, що традиційно характеризуються культивуванням рослин, які містять наркотики, скорочуються масштаби культивування, а в розвинених країнах стабілізується їх споживання. Разом з тим, факти говорять про ріст споживання наркотиків у країнах транзиту (до яких відноситься і Україна) й розширення масштабів зловживання стимуляторами амфетамінового ряду (САР) і ліками рецептурного відпуску у всьому світі. За ринком САР стежити значно складніше, оскільки маршрути їх незаконного обороту коротше (виготовлення зазвичай здійснюється поблизу основних споживчих ринків), а сировина є не тільки легальною, але й легко доступною. Ці нові наркотики становлять подвійну проблему: по-перше, вони розробляються надзвичайно швидко, і розвиток правових норм і правоохоронної діяльності не встигає за ними; по-друге, стратегія їх збуту динамічна, вони щоразу виготовляються з урахуванням конкретних обставин кожної ситуації (Всесвітня доповідь про наркотики Управління по наркотиках та злочинності ООН, 2010).

Немедичне споживання наркотиків підлітків та молоді має взаємозалежні зв'язки зі злочинністю і є важливим чинником, що впливає на криміналізацію і віктимізацію даної соціально-демографічної групи. Система соціального контролю й попередження девіантної поведінки не фіксує реальний рівень первинного (ініціального) споживання наркотиків підлітками й молоддю, масштаби якого багаторазово перевищують офіційні показники. Зазначені обставини в сукупності обумовлюють серйозні негативні наслідки для фізичного й морального здоров'я молоді, сталого розвитку українського суспільства, демографічної й національної безпеки країни.

Споживання наркотиків і злочинність молоді і підлітків мають єдину соціально-нормативну девіантну сутність, загальні закономірності і соціальні механізми генезису й розвитку, а також етіологічно взаємозалежні між собою. Поширення споживання наркотиків серед неповнолітніх зумовлене економічними, політичними, соціальними, культурними, правовими, психологічними й іншими факторами, причинами й умовами, які впливають на макро- і мікро-соціальному, ситуативному, індивідуально-поведінковому рівнях детермінації. Особливої уваги заслуговують соціокультурні й психологічні детермінанти: глобалізації й кризи економічних і політичних систем; агресивні маркетингові технології транснаціонального і внутрішньодержавного наркобізнесу; масова соціокультурна аномія в молодіжному середовищі; трансформація системи ціннісних орієнтацій в культурній тканині суспільства в плані активізації індивідуалізму, гедонізму й споживачьких настанов; девіантна

молодіжна субкультура; існування моди, що використовує «бренди», пов'язані з наркотиками та наркоспоживанням, груповий конформізм, соціальна відчуженість, замкнутість та песимізм; та інші (Гилинский Я. Глобализация, девиантность, социальный контроль, 2009; Свеженцева Ю.А. Социокультурные аспекты приобщения к наркотикам: качественный анализ проблемы, 2000).

Серед факторів невисокого рівня ефективності профілактики споживання наркотиків називають: а) дефіцит статистичної й наукової інформації про реальні масштаби, закономірності й механізми етіології вживання наркотиків, його взаємозв'язки з іншими формами соціальних девіацій; б) відсутність науково обгрунтованої стратегії й цілісної системи ювенальної антинаркотичної політики; в) домінування в антинаркотичній роботі заходів медичного, заборонно-виховного й репресивного характеру; г) недостатню увагу до соціальної профілактики первинного наркоспоживання, а також до соціальної реабілітації наркозалежних осіб; д) недосконалість нормативно-правової бази профілактичної роботи (напр., Толопіло А., Швець С. Покращання наркополітики держави чи чергове наркошоу? 2011)

Рішення проблеми наркотизації молоді вимагає розробки інноваційної системно-попереджувальної стратегії ювенальної антинаркотичної політики й реалізації на її основі економічних, соціальних, культурних, виховних, освітніх, правових і інших заходів, спрямованих на виявлення й усунення факторів, причин і умов, що детермінують споживання наркотиків і пов'язаних з ними правопорушень, а також створення передумов і формування мотивації для соціально-позитивного й здорового способу життя молоді. Стратегія сучасна ювенальна антинаркотична політика винна мати системний, попереджувальний, предметно-цільовий і диференційований характер, урахувати закономірності етіології й взаємозв'язок споживання наркотиків з іншими формами девіантної поведінки, особливості соціалізації, розвитку особистості й соціальний статус неповнолітньої молоді.

У кримінологічному теоретичному ракурсі й у соціально-практичному плані антинаркотична діяльність повинна розглядатися в якості атрибутивного й одночасно самостійного структурного компонента системи попередження злочинності неповнолітніх. Основними напрямками даної діяльності є: а) соціальна й індивідуальна рання профілактика первинного споживання наркотиків; б) соціальна, медична й психологічна профілактика наркоманії й токсикоманії; в) соціальна реабілітація наркозалежних осіб; г) попередження правопорушень неповнолітніх, пов'язаних з наркотиками; д) використання заходів кримінально-правового й іншого характеру, у комплексі, що забезпечують невідворотність і соціально-реабілітаційну ефективність відповідальності за пов'язані з наркотиками правопорушення; е) попередження й зниження негативних наслідків наркотизації неповнолітніх.